

عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی زنان

مصطفی صالح

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق، تهران، ایران

چکیده

مشارکت اجتماعی یکی از مهمترین ضرورت‌های جامعه امروزی می‌باشد، بطوریکه می‌توان گفت میزان مشارکت اجتماعی افراد یک جامعه در تحقق زندگی بهتر و جامعه‌ای توسعه یافته تر اثر قابل توجهی دارد. مشارکت وسیع اجتماعی، خصوصاً اگر به صورت سازمان یافته انجام پذیرد، از بی تفاوتی، تکروری و از خود بیگانگی اجتماعی و فرهنگی جلوگیری می‌کند و سبب کاهش نابرابری اجتماعی می‌شود. یکی از جلوه‌های مشارکت اجتماعی، حضور زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی می‌باشد که در سال‌های اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است. عوامل مختلفی تعیین کننده میزان مشارکت زنان در یک جامعه است. هدف ما در این مقاله بررسی و شناسایی این عوامل بوده و در پایان نیز راهکارهایی به منظور مشارکت موثرتر زنان در جامعه ارائه خواهیم داد.

کلیدواژه‌ها: زنان، مشارکت اجتماعی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عوامل اقتصادی.

¹ Social participation

۱-مقدمه

از منظر جامعه‌شناسی مشارکت به عنوان فرایند تعاملی چند سویه مطرح شده است که مداخله و نظارت مردم و قابلیت سیاسی اجتماعی نظام را در دستیابی به توسعه همراه با عدالت اجتماعی در پی دارد. مشارکت بر سه ارزش بنیادی سهیم کردن مردم در قدرت، راه دادن مردم به نظارت بر سرنوشت خویش و بازگشودن فرصت های پیشرفت آبه روی مردم استوار می باشد. مشارکتی که لازمه ی توسعه ی پایدار است، مشارکت همه اقشار و گروه ها (اعم از زنان و مردان) است و در این میان زنان، به عنوان نیمی از پیکر یک جامعه، نقشی بسیار عظیم و نیرومند دارند. اما به رغم آن که شرکت آزادانه زنان در مسائل اجتماعی، این امکان را برای جامعه فراهم می کند که از نیروهای بالقوه خود به صورت بالفعل استفاده کنند، نتایج پژوهش های انجام شده نشان می دهد که میزان مشارکت زنان در تمامی عرصه ها کمتر از مردان است. زنان با پذیرش الگوی فرهنگی جامعه در جست و جوی جایگاه خویش در فضای اجتماعی می باشند. طبیعی است که این جنس با توجه به ویژگی های متفاوتی که دارد (سن، وضعیت تاهل، مذهب و...) کنش و واکنش خاصی را بروز خواهد داد. او به عنوان کنشگر اجتماعی رفتاری را بروز می دهد که یاد گرفته است و از او در برابر الگوهای فرهنگی انتظار می رود (شفیعی، ۱۳۸۱). روند تحول در حقوق و مسؤلیتهای اجتماعی زنان در طول تاریخ کند و همواره با حساسیت همراه بوده است که عوامل مختلفی مانند: عوامل فرهنگی، خانوادگی، ارزشهای اجتماعی و ... بر کاهش حضور زنان در فعالیتهای اجتماعی موثر بوده اند. بنابراین شناسایی و واکاوی عوامل موثر بر مشارکت زنان به عنوان مساله ای مهم مطرح میشود که می توان با شناسایی این عوامل به رفع مشارکت و ایجاد بسترهای لازم برای این امر را پدید آورد. که این مقاله در پی تبیین عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی زنان می باشد.

۲- مبانی نظری

۱-۲- مفهوم مشارکت اجتماعی

مشارکت به معنای سهمی در چیزی داشتن و از آن سود بردن و یا در گروهی شرکت جستن می باشد. مشارکت اجتماعی به عنوان کلیدی برای ساختن فرایند یادگیری^۱ موفقیت آمیز به وسیله فراهم کردن فرصت برای دست یابی و کنترل به مردان و زنان به سوی فرایندهای تصمیم گیری بهتر میباشد. آدمیان در اجتماع با یکدیگر رفتار متقابل دارند. این کنش متقابل آدمیان با یکدیگر، رفتار اجتماعی نامیده می شود (تقوایی، ۱۳۸۹). جامعه شناسان با کاوش مفهوم رفتار اجتماعی به مفهومی بس مهم راه یافته اند به نام جهت گیری رفتار اجتماعی. جهت گیری رفتاری یک جامعه می تواند مثبت باشد یا منفی. آنگاه که جهت گیری رفتاری یک جامعه مثبت باشد، مسیر جامعه رو به کمال و تعالی خواهد بود و آنگاه که منفی باشد، جامعه رو به زوال و انحطاط خواهد رفت. یکی از مولفه های بس مهم در جهت گیری مثبت رفتاری یک جامعه، در مفهوم مشارکت نهفته است. از اینروست که مفهوم مشارکت، بویژه از دهه هفتاد میلادی به بعد، به عنوان یک موضوع مهم و کلیدی جای خود را در علوم اجتماعی و سیاسی باز کرد و البته دامنه آن در فلسفه های سیاسی نیز تجلی یافت. این معنا، چنان فریه است که در بسیاری از مفاهیم اجتماعی دیگر چون همیاری، تعاون، هم اندیشی، همراهی، مددکاری اشتراک مساعی و...، سهمی از آن معنا را می توان یافت. مشارکت، با نشاطی که به جامعه ارزانی می کند، کیفیت زندگی اجتماعی را افزایش می دهد و لذا یک سرمایه اجتماعی محسوب می شود. نشاط اجتماعی موهبت بزرگی است که رذپای آن را می توان در مفهوم مشارکت اجتماعی دید. پایگاه زنان در جامعه ایران در چند دهه اخیر تحولاتی را تجربه نموده که از دیدگاه های توسعه زمان خود تبعیت کرده است. توده زنان که غالباً در جامعه ایرانی در حاشیه مناسبات اجتماعی و سیاسی نگه داشته شده و نقش آنها در عرصه های اقتصادی و اجتماعی نادیده گرفته شده است (گات، ۲۰۰۲). با افزایش سطح سواد و گسترش آموزش عالی به ارتقاء توان مندیهای خود دست یازیده و هم اکنون طالب سهم بیشتری از مدیریت خانواده و جامعه است و انتظار پایگاه و موقعیت های

¹ Sharing

² Supervision

³ Development opportunities

⁴ learning process

بالاتری را دارد در کشور ما نقش زنان در عرصه اجتماع و ایفای نقش فعال در جامعه باعث شده است که روند توسعه سیاسی، اقتصادی تحت تاثیر قرار بگیرد. چرا که زنان توانستند قابلیت‌ها و توانائی‌های خود را به خوبی نشان دهند.

۲-۲- عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی

عوامل گوناگونی بر مشارکت افراد در یک جامعه موثر می‌باشند که به طور اجمالی به بررسی هر یک خواهیم پرداخت:

۱- عوامل فرهنگی^۱

می‌توان گفت این عامل مربوط به ارزشها، آداب، رسوم و نگرشهای حاکم بر یک جامعه و افراد می‌باشد که دربرگیرنده متغیرهایی است که در رفتار مشارکت اجتماعی تأثیر می‌گذارند. عوامل فرهنگی به علت گستردگی می‌توانند مانعی بر حضور زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی شوند.

۲- عوامل اجتماعی^۲

در این مورد می‌توان گفت که ابعاد عوامل اجتماعی از گستردگی زیادی برخوردار می‌باشد که بر میزان مشارکت افراد در جامعه موثر است. مهمترین این عوامل عبارتند از: محرومیتها، فرصتها و تهدیدات اجتماعی که افراد در معرض آنها قرار دارند.

۳- عوامل سیاسی^۳

این دسته از عوامل مربوط به سیاستهای حکومت بوده که افراد یک جامعه تا چه اندازه می‌توانند در عرصه‌های مختلف فعال بوده و مشارکت نمایند. منشا این گونه عوامل قوانین دولتها بوده، که افراد باید آن را رعایت نمایند.

۵- عوامل اقتصادی^۴

عوامل اقتصادی شامل عواملی است که فرد بنا به نیازهای اقتصادی خود در یک جامعه به فعالیت و مشارکت می‌پردازد که شامل مواردی از قبیل: سطح درآمد خانواده، اشتغال، فقر و ... می‌باشد.

۴- عوامل فردی^۵

این عوامل به ویژگیهای شخصیتی افراد اشاره دارد که این ویژگیها مستقیماً تعیین کننده میزان مشارکت فرد در امور اجتماعی می‌باشد. مانند: سن، تاهل، طرز فکر و ...

۳-۲- پیشینه تحقیق:

تا کنون تحقیقات مختلف و زیادی در حوزه مشارکت اجتماعی زنان انجام شده است که هر کدام به نتایجی دست یافته اند در اینجا ما به بررسی مهمترین نتایج بدست آمده اشاره خواهیم نمود. در واقع این نتایج به عنوان عواملی تلقی خواهند شد که بر میزان مشارکت اجتماعی زنان موثر بوده که باید دسته بندی گردند و در قالب یک مدل مفهومی ارائه شوند. در تحقیقی سلیمان پور (۱۳۸۹) به بررسی رابطه بین نظام ارزشها و میزان مشارکت اجتماعی دانشجویان دختر و پسر پرداخت نتایج نشان داد که بین ارزشهای اجتماعی، سیاسی، مذهبی و علمی با مشارکت اجتماعی رابطه معنی داری وجود دارد و دانشجویان دختر و پسر از نظر نظام ارزشها و مشارکت اجتماعی متفاوت هستند. زارع (۱۳۹۳) در تحقیق دیگری با موضوع بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اجتماعی - سیاسی بیان داشت که با عنایت به گستردگی و قوی بودن زمینه‌های مذهبی در جامعه، بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و محرکهای قدسی مشوق و آمرانه در برنامه‌ها و فعالیتهای مختلف نیز میتواند زمینه‌های مشارکت سیاسی اجتماعی مردم را فراهم آورد. در تحقیق شفیع (۱۳۸۱) نتایج نشان داده اند که متغیرهای جنس، سن، تحصیلات، شغل، احساس تعلق اجتماعی، رضایت از خدمات شهری و عضویت در تشکلهای با متغیر مشارکت اجتماعی رابطه معناداری دارند. فریده حسینی (۱۳۸۴) در تحقیقی بر عوامل اجتماعی نظیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی، تحصیلات، جنسیت و نیز شغل بهمنزله عوامل تأثیرگذار بر مشارکت در سازمانهای غیردولتی تأکید دارد. تقوایی (۱۳۸۹) نشان داد که پایگاه اقتصادی

¹ cultural factors

² Social factors

³ Political factors

⁴ Economic factors

⁵ Individual factors

اجتماعی شهروندان اصلی ترین عامل مؤثر بر مشارکت و تقویت فرهنگ شهروندی است. فرجی (۱۳۸۹) در نتایج تحقیق خود بیان داشت که با بالا تر رفتن سرمایه های فرهنگی و اجتماعی افراد میزان مشارکت آنها نیز بالا می رود. احمد وند (۱۳۹۰) در تحقیق خود به بررسی تعیین کننده های مشارکت اجتماعی زنان پرداخته ، نتایج حاکی از آن است که عواملی چون سن، خانوار، سرمایه اجتماعی، سطح آگاهی و اشتغال مهمترین عوامل مؤثر بر مشارکت زنان می باشد. غفاری (۱۳۹۲) بیان داشت که بین مشارکت سیاسی زنان، مشارکت انجمنی و رعایت بهداشت اعضای خانواده رابطه معناداری وجود دارد، همچنین بین مشارکت انجمنی زنان و میزان زمانی که اعضای خانواده به اوقات فراغت اختصاص می دهند رابطه معناداری وجود داشت، به علاوه اینکه بین مشارکت دینی زنان، مشارکت محلی و میزان احساس امنیت در بین اعضای خانواده رابطه معناداری مشاهده گردید. در تحلیل رگرسیونی از بین شش متغیر مشارکتی (مذهبی، خیریه ای، انجمنی، محلی، سیاسی و اقتصادی) تنها متغیرهای مشارکت محلی و خیریه ای بودند که رابطه معناداری با رفاه اجتماعی خانواده داشتند و بر اساس یافته های تحقیق، هر چه مشارکت محلی و خیریه ای زنان بیشتر، رفاه اجتماعی خانواده آنان بالاتر خواهد رفت. سلیمانیان (۱۳۹۵) دریافت که باورهای فرهنگی، نوع روابط خانوادگی، اعتماد اجتماعی، استفاده از رسانه های داخلی و سن افراد با میزان مشارکت آنها در جامعه رابطه معناداری دارد. وثوقی و یوسفی آقابین (۱۳۸۴) پژوهشی را با عنوان جامعه شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان روستایی به انجام رساندند. نتایج نشان می دهند که براساس تحلیل های آماری انجام شده، وجود رابطه بین مشارکت اجتماعی زنان روستایی با متغیرهای نگرش زنان نسبت به خود (عوامل درونی)، سن، تحصیلات (عوامل زمینه ای)، میزان دسترسی آنها به مراکز شهری و همچنین وسایل ارتباط جمعی (عوامل ساختاری) تایید شده است. آزاده (۱۳۹۴) در تحقیق خود دریافت که نگرشهای جنسیتی، شبکه های اجتماعی زنان و محدودیتهای اجتماعی از مهمترین موانع مشارکت زنان در جامعه می باشد. گات و همکاران^۱ (۲۰۰۲). رابطه بین مذهب و مشارکت را در بین گروههای مذهبی مطالعه کردند. یافته های این پژوهش نشان داده که میزان مشارکت اجتماعی در میان گروههای مذهبی تفاوت معناداری دارد. تحقیقات لایگلی^۲ نیز نشان میدهد که داشتن دوستان فعال در امور اجتماعی موجب افزایش احتمال مشارکت خود افراد میشود. ویچه کا^۳ (۲۰۰۵) در مقاله ای با عنوان موانع مشارکت اجتماعی زنان در کامبوج عوامل فرهنگی چون سنت گرایی و نفوذ مردسالاری را عمده ترین مانع مشارکت زنان میدانند. او معتقد است که در کامبوج، زنان با ویژگیهایی چون نجابت، وظیفه شناسی، مقید بودن و حق شناسی نسبت به والدین در نظر گرفته میشوند و به دلیل این فشارهای فرهنگی، زنان کامبوج بدون هیچ شناختی، از ارزشهای فرهنگی پیروی میکنند.

۳- یافته ها

بعد از اشاره به مبانی نظری موضوع و همچنین به نتایج مهم به دست آمده از تحقیقات انجام شده، حال با رویکرد توصیفی - تحلیلی به بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در جامعه پرداخته و ارائه می گردد. همانطور که بیان شد عوامل بسیاری در میزان مشارکت اجتماعی زنان دخیل می باشند. که کلیه عوامل و زیر معیارها مرتبط به شرح جدول زیر می باشد:

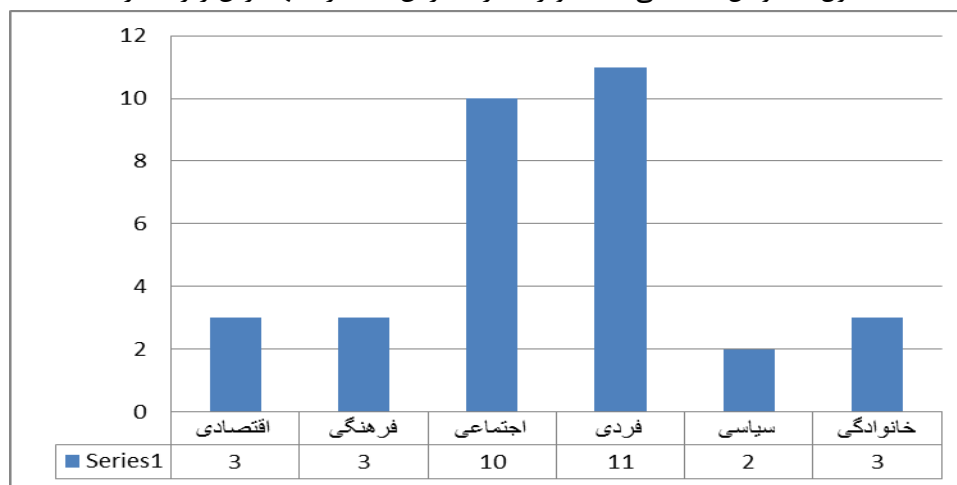
¹ Gaat & et al

² Ligly

³ Vicheka

عوامل اقتصادی	عوامل فرهنگی	عوامل اجتماعی	عوامل فردی	عوامل سیاسی	عوامل خانوادگی
۱- سطح درآمد	۱- آداب و رسوم	۱- اعتماد اجتماعی	۱- سن	۱- قوانین کار	۱- ساختار قدرت
۲- اشتغال	۲- نگرشها	۲- محدودیتهای اجتماعی	۲- تحصیلات	۲- اعتماد به دولت	۲- جو خانوادگی
۳- رفاه	۳- ارزشها	۳- امنیت اجتماعی	۳- تاهل		۳- سنتی بودن
		۴- عضویت در گروهها	۴- سطح آگاهی		
		۵- شبکه های اجتماعی	۵- نگرشها		
		۶- رسانه ها	۶- مذهب		
		۷- تبعیض جنسیتی	۷- حس مسئولیت		
		۸- آموزش	۸- میل به پیشرفت		
		۹- محیط اجتماعی	۹- هوش		
		۱۰- جایگاه اجتماعی فرد	۱۰- اعتماد به نفس		
			۱۱- برونگرایی		

جدول ۱- عوامل شناسایی شده موثر مشارکت زنان به همراه مهمترین زیر معیارها

نمودار ۱- میزان تاثیر هر یک از عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی زنان

همانطور که در جدول ۱ و نمودار ۲ مشاهده می گردد بیشترین عواملی موثر بر مشارکت اجتماعی زنان می باشد مربوط به عوامل فردی و اجتماعی بوده و نقش عوامل سیاسی، خانوادگی، فرهنگی و اقتصادی کمتر می باشد. لذا می توان نتیجه گرفت که با تمرکز بر روی برنامه های موثر بر عوامل فردی و اجتماعی مشارکت زنان را در جامعه افزایش داد. که در ادامه به ارائه راهکارهای موثر خواهیم پرداخت.

۱-۳- راهکارهای افزایش مشارکت اجتماعی زنان

- ایجاد تشکلهای اجتماعی ویژه زنان در عرصه های گوناگون اعم از نهاد های دولتی و محلی.
- تقسیم عادلانه فرصتهای شغلی بین زنان و مردان
- استفاده از ظرفیتهای رسانه ای جهت از بین بردن نگرشها و کلیشه های جنسیتی.
- ایجاد مراکز مطالعاتی جهت بالا بردن سطح آگاهی و دانش افراد.

- تدوین برنامه های اجرایی در راستای توان افزایی و افزایش مهارتهای زنان.
- ایجاد و دسترسی آسان به مراکز مددکاری اجتماعی جهت تقویت اعتماد به نفس، میل به رشد و مهارتهای ارتباطی افراد.
- تدوین برنامه های تبلیغاتی و رسانه ای جهت از بین بردن هنجارها و نگرشهای نادرست اجتماعی نسبت به زنان در سطح جامعه.
- تدوین برنامه هایی به منظور ارتقاء سطح مسئولیت پذیری جامعه در راستای مشارکت در رویدادهای اجتماعی.

نتیجه گیری

مسئله مشارکت زنان که مشتمل بر انواع کنشهای فردی و جمعی می باشد در سالهای اخیر بسیار مورد توجه قرار گرفته است. امروزه مطالعات نشان میدهد که توسعه یک جامعه بدون مشارکت فعال زنان در تمامی عرصه ها اعم از خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی امکان پذیر نمی باشد. هدف این مقاله شناسایی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی زنان بوده است که با توجه به ادبیات تجربی و ادبیات نظری موجود در حوزه مشارکت زنان، پژوهش حاضر عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی زنان را تحت بررسی قرار داد. نتایج بدست آمده نشان داد که بیشترین عوامل موثر بر مشارکت زنان مربوط به مسائل اجتماعی و فردی می باشد که در صورت از بین بردن موانع و فرصتهای شناسایی شده از طریق یک برنامه ریزی راهبردی و اجرایی می توان به مشارکت حداکثری زنان در جامعه با هدف توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... امیدوار بود. منابع و ماخذ:

- ۱- آزاد، منصوره. (۱۳۹۴). موانع مشارکت زنان در فرایند توسعه اجتماعی. مسائل اجتماعی ایران، سال ۷، شماره ۱.
- ۲- احمدوند، مصطفی (۱۳۹۰). تعیین کنندگان مشارکت اجتماعی زنان. مطالعات اجتماعی زنان. سال ۹- شماره ۳.
- ۳- تقوایی، مسعود و همکاران (۱۳۸۹). تحلیلی بر سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری. مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقهای، سال ۱، شماره ۱.
- ۴- حسینی، فریده (۱۳۸۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت جوانان در سازمانهای غیردولتی، پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء.
- ۵- ۳. زارع، بیژن. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اجتماعی -سیاسی. مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۹، شماره ۲.
- ۶- سلیمانیان، علی (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با مشارکت زنان روستایی در امور خانوادگی و اجتماعی. فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر. سال دهم، شماره دوم، پیاپی ۳۳.
- ۷- سلیمان پور، مهرداد (۱۳۸۹). مطالعه رابطه بین نظام ارزشها و میزان مشارکت اجتماعی دانشجویان دختر و پسر. زن و مطالعات خانواده. سال ۲- شماره ۸.
- ۸- شفیع، رضا (۱۳۸۱). مشارکت اجتماعی، هدف یا ابزار توسعه. مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال سیزدهم، شماره ۱۰۹.
- ۹- غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰). مشارکت اجتماعی زنان و تأثیر آن بر رفاه خانواده. زن و مطالعات خانواده. سال ۵ - شماره ۱۸.
- ۱۰- فرجی، لیلا (۱۳۸۹). بررسی تأثیر سرمایه های اجتماعی و فرهنگی بر میزان مشارکت زنان در سازمان های غیردولتی. برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی. شماره ۴.
- ۱۱- وثوقی، منصوره و منصوره یوسفی آقابین (۱۳۸۴). پژوهشهای جامعه شناختی در زمینه مشارکت اجتماعی زنان روستایی. دو فصلنامه علوم اجتماعی، سال شانزدهم، شماره ۲۱.

12-Guth & J. Green & L. Kellstedt & C. Smidt(2002) *“Religion and Political Participation”*, Prepared for Delivery at the 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association.

13-Vicheka, L,(2005). "Cambodian Women and Barriers to Social Participation". Available at: (www.mekong.net/cambodia/barriers.htm)